गुरुङ समुदायको जीविकोपार्जन : परिवर्तित शैली र कारण

(धादिङको मैदीमा बसोबास गर्ने गुरुङहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि समाजशास्त्र विभाग
केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुरमा बुझाइएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

रामचन्द्र भण्डारी

त्रि.वि. रजिष्ट्रेशन नं. : ९-२-२९-१३८९-२००७

परीक्षा सिम्बोल नं. : २८२१५७

कक्षा रोल नं.: ३९६/०६७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वद्यिालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअर्न्तगत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको निमित्त आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि मेरो निर्देशनमा रामचन्द्र भण्डारीले "**गुरुङ समुदायको जीविकोपार्जन : परिवर्तित शैली र कारण" (धादिङको मैदीमा बसोबास गर्ने गुरुङहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन**) शीर्षकमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक अन्तिम मूल्यांकनका लागि सिफारिश गर्दछु ।

मिति :

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका निमित्त रामचन्द्र भण्डारीले तयार पारेको "**गुरुङ समुदायको जीविकोपार्जन : परिवर्तित शैली र कारण**" (**धादिङको मैदीमा बसोबास गर्ने गुरुङहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन**) नामक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति	**हस्ताक्षर**
सुदीप नकर्मी	....
(शोध निर्देशक)	
राम केसी	....
(बाह्य परिवेक्षक)	
डा. तुलसीराम पाण्डे	....
(विभागीय प्रमुख)	

मिति :

कृतज्ञता ज्ञापन

सर्वप्रथम समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्तिको प्रयोजनका लागि **"गुरुङ समुदायको जीविकोपार्जन : परिवर्तित शैली र कारण" (धादिङको मैदीमा बसोबास गर्ने गुरुङहरुको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन**) विषयमा शोधपत्र तयार गर्ने अवसर पाएकोमा समाजशास्त्र विभाग त्रिभूवन विश्वविद्यालय क्याम्पसप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा नमुना छनोटमा परेका उत्तरदाताहरु, जसले विभिन्न प्रश्न एवम् जिज्ञासाको सही उत्तर दिएर सहयोग गर्नुभएको छ, उहाँहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अध्ययन क्षेत्रको विभिन्न तथ्याङ्कका लागि त्तकालीन मैदी गाउँ विकास समितिको कार्यालय, ज्वालामूखी गाउँपालिको कार्यालय, जिल्ला विकास समिति (हालको जिल्ला समन्वय समिति) धादिङलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । अनुसन्धानको क्रममा विभन्न कार्यालयहरुको जान सल्लाह दिने र आवश्यक सन्दर्भ ग्रन्थहरु उपलव्ध गराउन सहयोग गर्ने मेरा सहपाठी साथीहरुप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

यो शोधपत्र मैले समाजशास्त्र विभागमा उपप्राध्यापक श्रीसुदीप नकर्मीज्यूको निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा तयार गरेको हुँ । अध्ययनको सुरुदेखि अन्तिम समयसम्म सही निर्देशन दिई मार्गदर्शन गर्नु भएकोमा उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस्तै शोधपत्रमा आवश्यक सुधारका लागि सुझाव दिनुहुने उपप्राध्यापक श्री राम केसीज्यूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । साथै सन्दर्भ ग्रन्थको रुपमा जो जसका विभिन्न सान्दर्भिक सामग्रीहरु प्रयोग गरीएका छन्, ती अग्रज विद्वानहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र तयार पार्नका लागि प्रोत्साहन दिनुहुने मेरी ममतामयी आमा राधा भण्डारी, परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरु तथा आफन्तजन र सुभेच्छुकहरुप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

रामचन्द्र भण्डारी

विषय सूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

तालिका सूची

अध्याय - एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४ अध्ययनको महत्व	५
१.५ अध्ययनको सीमा	५
१.६ अध्ययनको संगठन	६

अध्याय - दुई

सन्दर्भ साहित्यको समीक्षा

२.१ सैद्धान्तिक समीक्षा	७
२.२ सामाजिक समीक्षा	११
२.३ नीतिगत समीक्षा	१३

अध्याय - तीन

अनुसन्धान विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१५
३.२ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य	१५
३.३ समग्रता र नमूना छनोट	१६
३.४ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	१६
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि तथा उपकरण	१७
३.५.१ अन्तर्वार्ता	१७
३.५.२ अवलोकन	१८

३.५.३ जानकार व्यक्तिहरूसँगको अर्न्तवार्ता १८
३.६ तथ्याङ्कको प्रस्तुति र विश्लेषण १८
३.७ तथ्याङ्कको विश्वसनीयता र वैधता १९
३.८ नैतिक आचरण १९

अध्याय - चार

तथ्याङ्क प्रस्तुति र विश्लेषण

४.१ अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय २०
४.१.१ हावापानी तथा वनस्पति २०
४.१.२ शिक्षा र स्वास्थ्यको अवस्था २१
४.१.३ जातजातिको आधारमा जनसङ्ख्या २१
४.२ अध्ययन क्षेत्रका गुरुङहरुको पृष्ठभूमि २३
४.२.१ गुरुङ जातिको इतिहास २३
४.२.२ गुरुङ जातिको जातीय विभाजन २५
४.२.३ वैवाहिक स्थिति २६
४.२.३.१ विवाह गर्ने उमेर २७
४.२.४ परिवारको प्रकार २९
४.२.४.१ संयुक्त परिवार २९
४.२.४.२ एकल परिवार २९
४.२.४.३ बृहत परिवार ३०
४.२.४.४ संयुक्त पारिवाको विखण्डन ३१
४.३ गुरुङ जातिको आर्थिक अवस्था ३२
४.३.१ परम्परागत पेसा ३२
४.३.२ हालको पेसा ३२
४.३.३ आर्थिक स्रोत ३४
४.३.४ नेपाली तथा विदेशी सेना ३६
४.३.५ कृषि ३७
४.३.६ पशुपालनको अवस्था ३९

४.४ गुरुङहरुको सामाजिक अवस्था ४०

४.४.१ पारिवारिक अवस्था ४०

४.४.१.१ पारिवारिक संरचना ४१

४.४.१.२ पारिवारिक बनोट ४१

४.४.२ धर्म ४२

४.४.३ संस्कृति ४३

४.४.४ गुरुङ समुदायको वैवाहिक अवस्था ४३

४.४.५ गुरुङ समुदायको शैक्षिक स्थिति ४४

४.४.६ स्वास्थ्यको अवस्था ४४

४.४.७ गुरुङ समुदायको संघ-संस्थामा संलग्नताको अवस्था ४५

४.४.८ सामाजिक/आर्थिक संघ-संस्था र त्यसको प्रभाव ४५

४.५ जीविकोपार्जनको अवस्था ४७

४.५.१ जीविकोपार्जनको शैलीमा आएको परिवर्तन ४७

४.५.२ जीविकोपार्जनको शैलीमा परिवर्तन आउनुका कारण ४९

४.५.२.१ सूचना प्रविधि र सञ्चारको प्रभाव ४९

४.५.२.२ वैदेशिक रोजगारी, नोकरी र व्यापार ५०

४.५.२.२ शिक्षको प्रभाव ५१

अध्याय पाँच

सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश ५२

५.२ निष्कर्ष ५३

सन्दर्भ समाग्री सूची

अनुसूची

तालिका सूची

तालिका नं. १ : ज्वालामूखी ३ को जातजातिको विवरण २२

तालिका नं. २ : वैवाहिक स्थिति २७

तालिका नं. ३ : विवाह गरेको उमेर २८

तालिका नं. ४ : घरधुरी अनुसारको परिवारको आकार ३०

तालिका नं. ५ : उमेर समूह अनुसारको पेसा ३३

तालिका नं. ६ : वार्षिक आम्दानी र तथा खर्चको विवरण औसतमा (प्रतिघरधुरी) ३५

तालिका नं. ७ : नेपाली तथा विदेशी सेना ३६

तालिका नं. ८ : जग्गाको स्वामित्व ३८

तालिका नं. ९ : पशुपालनको अवस्था ३९

तालिका नं. १० : धर्मका आधारमा परिवारको विभाजन ४२

तालिका नं. ११ : संघ/संस्थामा आवद्धताको अवस्था ४६

तालिका नं. १२ : जीविकोपार्जनको मुख्य स्रोत (परिवारका आधारमा) ४८

तालिका नं. १३ : बिहान बेलुकाको खानपान (घरधुरीमा) ५०